

ПРОФ. НИКОЛАЙ ОВЧАРОВ

България е сред трите европейски държави с най-много археологически паметници заедно с Италия и Гърция

МАТЕРИАЛИТЕ ПОДГОТВИ: МАРИЯ ЗАХАРИЕВА, СНИМКИ: ИВАН ИВАНОВ И АРХИВ

Една изключителна среща с видния български археолог професор Николай Овчаров организира през ноември Българският културен институт съвместно с Българското посолство в Прага. Темата на срещата „България – люлка на древни цивилизации“ се оказа еднакво привлекателна както за българи, така и за чехи. Със специалното позволение на проф. Овчаров публикуваме неговата лекция по темата, както и отговорите на слушателските въпроси, които даде нашия изтъкнат археолог.

РАЗЦВЕТ НА БЪЛГАРСКАТА АРХЕОЛОГИЯ

Паметни събития станаха в България през последните седем-осем години. Става дума за един бум и възход на българската археология, за много открития в областта особено на тракийската археология, които се случиха след 2 000-та година. Преди една година журналистката на „Нешънъл Географик“, която прави специална статия за българската археология попита: „Защо

именно в България има толкова много открития?“ Ние, археолозите действително имахме шанс и щастие да направим тези открития, но в България вече има и едно ново отношение към археологията. Това се дължи на променената историческа обстановка в страната ни. България е сред трите европейски държави с най-много археологически паметници, като другите две са Италия и Гърция. Тези държави отдавна са развили туризма, докато ние в България сме още в началото.

В последните години, след като преодоляхме икономическата и финансовата криза през 1997 г., у нас започна да се мисли за развитието на туризма и то конкретно за културно-историческия и археологическия туризъм. Ние искаме да предложим на туристите, които идват в България, нещо повече от слънце, море и шопска салата. Искаме да покажем нашето богато културно-историческо наследство. Оглеждам се в тази импровизирана изложба в галерията на Българския културен институт в Прага

и виждам ценните находки от последните 7 години. Тук е бронзовата глава, открита от колегата Георги Китов през 2004 г. от 4 хилядолетие пр.н.е., един от малкото запазени шедьоври на елинистичната култура по нашите земи. Виждам и златната маска, открита също от Китов през 2004 г. в могила край Казанлък и направила невероятен фурор в научния свят. Виждам и стенописите на гробницата при Александрово, открита през 2002 г. Тя е с уникални стенописи, датиращи от 4 в. пр.н.е. А откриването на Перперикон, който ще видите във филма за Източните Родопи, е дело на моя екип и на мене самия.

ТРАКИЙСКАТА ЦИВИЛИЗАЦИЯ

Тази странна цивилизация в Родопите е предмет на моите интереси през последните години. Красивата планина Родопи се намира между България и Гърция. Западната ѝ част е доста висока, докато източната ѝ част е с надморска височина 500-600 метра и с изключително плодородни речни котловини. Именно там природата е изваяла чудни скали, които още от дълбока древност са впечатлявали хората. Нашите проучвания показват, че още преди 6 000 години в каменно-медната епоха хората обожествяват много от тези скали и ги превръщат в свои светилища. Със своите примитивни сечива от камък и мед те не могат да дялат скалите. Голямата революция настъпва през втората половина на 2 хилядолетие преди Христа - т.е. през късната бронзова епоха. Това е времето на прочутата Крито-микенска цивилизация, времето на първите човешки митове, времето на Троянската война.

Оказа се, че тракийската култура по това време е била високо развита. Неслучайно Омир в неговата „Илиада“ многократно разказва за тракийските царе и вождове, участвали в битките пред стените на Троя. Нека си споменм за Диомед, който идва от Родопите, както самият Омир казва. Той бил известен със своите бели коне. Одисей го убива и му ги открадва. Доскоро за траките се знаеше само това, което ни е разказал старият Омир. Сега вече виждаме бита, религията и културата на траките. От историческа гледна точка именно през късната бронзова епоха вече можем да говорим за тракийско население. Нашите археологически проучвания показва, че именно тогава може да се говори за един първи разцвет на тракийската култура, за който, разбира се, нямаме писмени данни, но археологията ни разкрива какво е представлявала тази цивилизация. Траките са били изключително свързани с култа към скалите, към камъка. По р. Арда, която протича през Източните Родопи и по нейните притоци, откриваме хиляди скални изсичания, свързани с траките. Това са различни светилища, храмове и дори цели градове, изсечени от камъни. Ще спомена три основни паметника, които са гръбнакът на техния култ.

ПЕРПЕРИКОН

Най-големият и най-известният от тях е Перперикон, където се е намирал храмът на главното тракийско божество. Това е тракийският Дионис, чието тракийско име е било Загреус, Загрей. През 2002 г. открихме овална зала, изсечена в скалите. В центъра ѝ има грандиозен олтар - 2 на 3 метра. Това помещение няма покрив,

защото върху олтара се е палил огън, по височината, на който се е гадаело. По-късните антични автори като Херодот през 5 в. пр.е. ни разказват какво е ставало в този храм през вековете. Там, според него, имало жрица, правеща предсказания не по-лоши от тези на прочутата Пития в Делфи. Други автори разказват за някои от хората, стъпвали на това свещено място - като Александър Велики например. Този храм се търси от български и чужди археолози повече от един век. Именно на Перперикон беше открито това помещение. Перперикон се развива като култово място чак до приемането на християнството в края на 4 в. от н.е. До древния храм постепенно изникват цели дворци и акропол. Характерно е, че долните етажи са изсечени от скали.

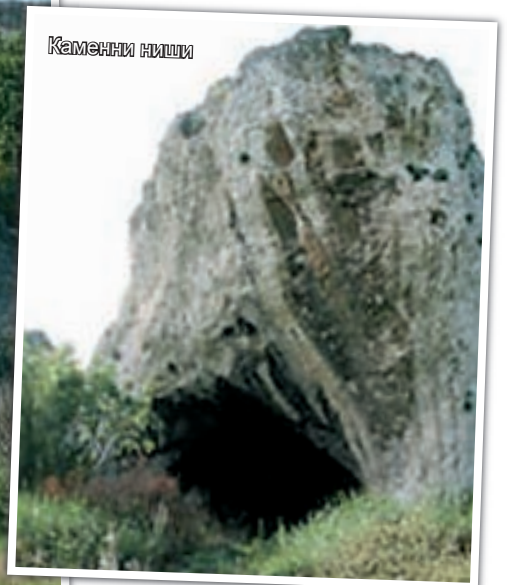
Епохата на римското владичество на Балканите е период на разцвет на Перперикон и така се стига до края на езическия период в края на 4 век. Тогава на много места в Европа приемането на новата вяра започва от древния езически храм. От 5 до 14 век Перперикон е голям християнски храм. През 14 в. е превзет от османските турци след тежка обсада и повече никога не се възражда.

КУЛТЪТ КЪМ ДИОНИСИЙ

Другите открития, направени през последните години, са свързани пряко с централния култ към тракийския Дионис. Единият храм се намира край с. Тагул на около 25-30 км. от Перперикон. Проучванията показва, че това е единственото досега известно светилище на Орфей. Дионис е бил главният бог, божеството на слънцето и нощта, а според траките Орфей е бил неговият посредник на земята, който свързвал боговете с хората. Това светилище се изгражда

Скални ниши

Камени ниши

през втората половина на второ хилядолетие преди Христа. Изсечено е също в скалите и е посветено на Орфей. Наоколо са се правили жертвоприношения. Открихме 35 олтара в священото пространство около гробницата. 4 в. пр. Христа се появява един великолепен храм, който би бил гордост за всеки гръцки град. В една планина ние открихме близо 11м. запазена монументална архитектура. Татул е светилище, погребано в земята.

БОГИНЯТА-МАЙКА

Третият храм е бил посветен на женското божество, на богинята на земята. От кратките антични сведения, запазени за траките, знаехме, че траките са имали пещери-

утроби, в които се изповядвал култът към Великата богиня-майка. През 2002 г. попаднахме на такъв храм край с. Ненково от XI-X в. пр. Хр. Това е една естествена пещера, наричана Гърмящата скала, която е разширена от човешките ръце и е оформена като гигантска женска утроба. В пещерата, която е на върха на планината, има издълбан олтар висок около 1,30 м. В центъра му е направена малка дупка. През тесен процеп точно в 12 часа слънчев лъч се проектира на пода във формата на фалос. Тук се сблъскахме с астрономическите познания на траките. Според височината на слънцето слънчевият фалос само през месеците декември и януари има достатъчна дължина, за да може да влезе във вътрешността на утробата. Така виждаме осъществен нагледно начинът, по

който според траките е ставало възпроизводството на природата - като акт между слънчевия бог и земята.

В този храм са се провеждали божествените мистерии, наречени още дионисиеви оргии. Прочутите дионисии в края на декември и началото на януари, които, както знаем от античните автори, са се превръщали в огромни оргии. Херодот се присмива на траките за две неща - за това, че пият виното неразредено и се напиват, и че тракийските девойки били много разпуснати сексуално.

МАНАСТИРЪТ „СВ. ЙОАН ПРЕДТЕЧА“

Историята на Източните Родопи обаче не завършва с траките. И след приемането на християнството тази област остава с много богата култура. През 80-те години открих един чудесен средновековен манастир „Св. Йоан Предтеча“, който повече от 600 години беше напълно забравен. Руините на църквата му бяха на 30 м. от нашите разкопки. Този манастир се намира на територията на днешния областен център Кърджали. В този регион са били епископските центрове. По време на реставрацията на манастира „Св. Йоан Предтеча“ през 1998 г. попаднах на погребение на епископ от 12 век.

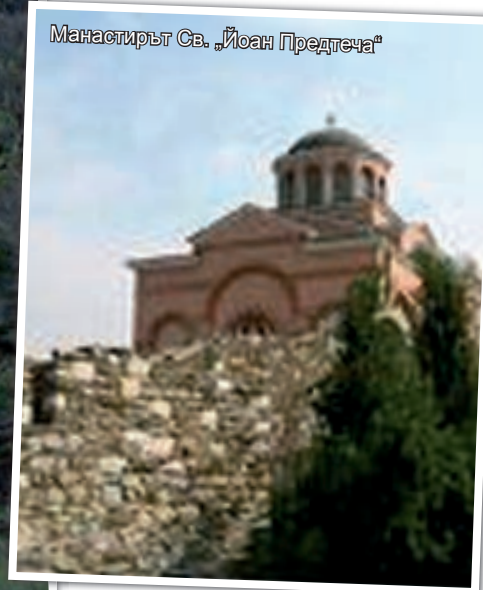
Родопите цели 45 години бяха един от най-изостаналите райони на България. През тези 45 г. те служеха за желязна завеса между България и Гърция. Сега вече се отварят нови пътища и проходи между двете страни. Пред планината се очертава една нова перспектива и това е бъдещето на развития туризъм. Строят се стотици хотели. В областния град Кърджали до преди три години имаше само един хотел, а сега те са вече 40. Аз съм убеден, че със своите прекрасни природни дадености Родопите ще станат притегателен център за хората не само от Европа, но и от целия свят.

Каква роля играе виното в живота на траките?

Това е един много интересен въпрос. На Перперикон и в околността откриваме стотици изсечени жертвеници в скалите. Те имат различна големина - някои са 30-40 см., а други достигат до 4 м. Става въпрос за каменни преси за изстискване на виното от гроздето. Това е свързано с култа към тракийския Дионис. Ритуалното вино се е ползвало по време на обрядите на т.нар. дионисии. На големия олтар се е извършвал винено-огнен обряд. Първо жрицата изливала виното на олтара, а после запалвала свещено олио и извършвала обряда на гадаенето.

Кромлех

Манастирът Св. „Йоан Предтеча“

години действително много нашумя и често се правят интерпретации, които не отговарят на истината. Всичко тръгна от книгата на един американец с български произход - Стефан Гайдаров (Гай), който обяви, че е прочел това писмо. Не е вярно, че има тракийско писмо. Става въпрос за едни плочки от 5 в. пр. Хр., т. е. от каменно-медната епоха - едната е от Градешница, другата - от Кераново. Трета плочка откупуихме като колекционери. В момента тя е в Националния археологически музей. Това са знаци, които наричаме пиктограми. Има много хипотези, но аз съм привърженик на следната: става дума за пиктограми, които са ползвали жреците. С помощта на тези знаци те са могли да кодират по някакъв начин своите култови дейности. Това ни изкушава да ги смятаме за нещо като зачатък на протописменост, защото може да се говори за кодиране на информация. Но не можем да твърдим, че това е тракийска писменост. ■

Професор НИКОЛАЙ ОВЧАРОВ е един от най-видните български археолози. Известен като българският Индиана Джоунс, той се прочу през последните години с разкриването на древнотракийския скален храм Перперикон и светилището на Орфей в село Татул. Проф. Николай Овчаров е син на големия български археолог проф. Димитър Овчаров, с когото в продължение на 30 години проучва Царския дворец във Велики Преслав. Николай Овчаров има над 250 публикации. Написал е 25 книги и монографии.

През тази година имаме една много известна находка от римската епоха. До една от сградите ние намерихме стопанското помещение с 4 запазени 200-литрови делви. В такива делви - питоси, са се пазели хранителни продукти. Когато ги отворихме се оказа, че са празни, но на дъното имаше червена утайка. Очевидно става въпрос за древно вино. Виното при траките присъства навсякъде, като се започне от съдовете за пиене на вино и чашите. Виното има особен смисъл в тракийската култура. В тези каменни преси тракийските жени са мачкали гроздето с крака и са пеели тъжни песни, като че ли са оплаквали Орфей.

Какво научно обяснение може да се даде за многото скални ниши и каменни блокове, открити в България?

Става въпрос за комплекси от скални ниши, които са на много голяма височина и винаги гледат на изток. В Източните Родопи има повече от 1500. Съществуват различни обяснения за тяхното предназначение. Тава са уникални култови съоръжения, изсечени в отвесните скали по долината на Арда, в които е поставян прахът на умрелите. Открити са и кръгове от побити камени блокове. Археологическата наука нарича този тип съоръжения кромлех. Те са свързани с почитането на слънцето. Както знаем, най-е известният кромлех в света е Стоунхендж. Оказва се, че и траките имат подобни обичаи, като келтите.

Какво се знае за линейното А писмо и разчетено ли е то?

Само малка част от линейното А писмо е разчетена. То съществува до 14-15 в. пр. н.е. Характерно е за Крит и околните острови. Линейно А не е разчетено. Четем само фонетично, не знаем на какъв език е написан. Линейно А бяха проверени в Хайделбергския университет. Те са малки - запазени са само по 3-4 знака. Важното е, че тези находки говорят за контактите между траките и Минойската култура. Само на 100-120 км. по права линия в Егейско море се намира остров Самотраки, където напоследък бяха намерени няколко такива линейни паметника и се смята, че островът е бил база за проникването на критяните на Балканския полуостров. Това са едни отворени въпроси, на които не може все още да се даде окончателен отговор.

Има ли следи от пребиваването на хуни и авари в България?

Такива следи се търсят главно на север от Дунав. Има някои спорни моменти, които позволяват и в Северна България да се търсят такива следи, но още няма научни заключения по този въпрос. За сметка на това обаче през последните години в България се откриха доста следи от готите. Перперикон е превзет и опожарен от готите през 367 г. Тази година, например, открихме сребърна закопчалка с изображение на готски военачалник от 4 век.

През последните години в пресата се появиха материали за съществуването на тракийска писменост. Съществувало ли е според Вас тракийско писмо?

Този проблем през последните две-три